

Jaar 1536 - 1539

*Twee nieuwe verordeningen stellen de ideologische strijd met het protestantisme op scherp: op **17 februari 1535** verschijnt een algemeen 'Edict tegen de uitgelopen religieuzen' en op **10 juni 1535** een specifiek 'Edict tegen de anabaptisten'.*

Aline Goossens geeft in haar bijdrage 'Karel V en de onderdrukking van de wederdopers' (*Doopsgezinde bijdragen – Nieuwe reeks – 2001*) goed de dramatische gevolgen van deze besluiten weer: 'De eerste algemene ordonnantie, uitgevaardigd door de regering te Brussel tegen de wederdopers, werd gepubliceerd op 10 juni 1535 en opgestuurd naar alle hoven van justitie. De aanstokers en de hardnekkigen werden onherroepelijk tot de brandstapel veroordeeld, wat de andere ketters betreft, werden de mannen onthoofd en de vrouwen levend begraven. Alle begunstigers werden beschouwd als leden van de sekte der wederdopers; ten gunste van de dopers mocht geen enkele toevlucht tot gratie genomen worden. Vertrekken werd sterk aangemoedigd. De goederen van de veroordeelden werden ambtelijk geconfisqueerd; een derde kwam toe aan de aanbrenger; dit edict maakte de wetgeving die al sinds 1534 tegen de wederdopers in het noorden gold, op het hele land van toepassing. Daarbij werden de straffen verscherpt.'

Nog een nieuwe leer

*In 1536 verschijnt de eerste editie van de 'Institutio Religionis Christianae' (= het onderwijs in het christelijk geloof) van **Jean Calvin** uit Noyon (Fr.). Hij vat er zijn visie op het geheel van de christelijke leer in samen. Gedurende zijn verdere leven zal Calvin dit boek aanvullen en uitbreiden, en dit zowel in het Frans als in het Latijn. De laatste uitgave verschijnt vijf jaar voor zijn overlijden, in 1559.*

Adrianus van Meerbeeck geeft als 'goede

katholiek' opnieuw zijn versie van de feiten:

“Ten sal niet qualyck ten propooste dienen, dat wy oock wat vande geboorte van Jan Calvin ende van syne gesteltenissen verhalen, aengesien hy met syne leeringe soo grooten oproer ende allende niet alleenlycken in Vranckryc maer ooc in alle plaetsen veroorsaecht heeft. Hy was gheboren te Noyon in Picardie i n't jaer 1509. Synen naem was Jan Chauvin, sone van Gheraert Chauvin ende Joanne de France. Maer ghelyck Luther synen naem veranderde, soo noemde desen sy selven ooc Calvin. Hy wiert van syne ouders ter scholen geleyt om inde rechten te studeren ende ghesonden na Orleans. Hier vondt hy eenen genoemt Melchior Womaer een hooghduytsch, die daer de Friecksche tale leerde, welcken siende het fraey verstant van Calvin, raedde hem dat hy hem tot de Godtheyt begeven soude. Als hy hier wa tyt gestudeert hadde, vertrock hy na Noyon, alwaer synen vader hem hadde voorsien van eene canonysie ende eene velpastorye. Van hier ginck hy na Parys, alwaer hy niet lange en vernachtete, want het was daer te heet voor de gene die quaet gevoelen hadden van het geloover, daerom begaf hy hem inde stadt van Angoulesme: alwaer den oversen van 't collegie van Bonvourt hem verschuldichde van **de leelycke sonde tegen nature** ende op het verclaren van jongeckens dreegh hy syn vonnisse by contumatie.

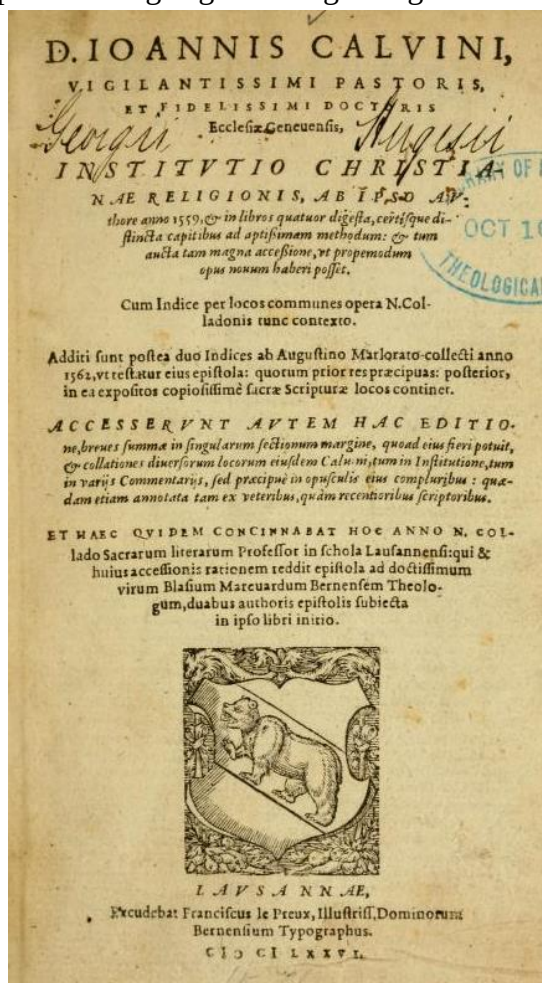
Desen Calvin was stilder van manieren dan Luther; welcken uytsprack al 't gene hy in syn herte hadde, maer Jan Calvin verberghde synen haet ende venyn in syn herte, hy en hadde geene gratie in't predicken, maer hadde eene fraeye maniere van schryven in het latyn ende franchois. Ter wylen hy noch te Poitiers was, sont hy eenighe van syne aenhangen uyt, om het volck te verleyden ende bederven met syne dolinghe, ende eenige van hen liepen door het landt ende bedierven de simpele lantlieden ende oock sommighe huysen van den edeldom ten plattelande gelegen: eenighe begaven hen inde universiteyten om te bederven de jonckheyt

aldaer studerende, ende vielen aen de meester ende regeerders der jongers, hopende wel haest de jongers t'onderbrenghe, als sy de overste verwonnen hadden. Als de jongens na huys trocken, gaven sy hen eenighe schampere boecxkens tegen de geestelyckheydt, inhoudende hunne leeringe.'

Opvallend dat Calvin beticht wordt van de “de leelycke sonde tegen nature”. Ook Luther en later Pieter Dathen zullen afwijkend seksueel gedrag worden aangewreven.

Calvin trekt naar Genève, maar moet er na verschillende disputen verplicht vertrekken. Toch gaat hij vanaf 1541 opnieuw prediken in Genève en begint met het uitwerken van een ‘Nieuwe Kerkorde’. Politieke vluchtelingen uit heel Europa komen naar Calvin om raad. Op basis van het Nieuwe Testament stelt Calvin een viertal ‘ambten voor het kerkelijk leven’ in:

- ‘Doctoren’: zij worden belast met het onderwijzen van theologie-studenten en het opleiden van predikanten
- ‘Predikanten’: zij moeten preken, de gelovigen onderwijzen en sturen, en de sacramenten ‘Doopt’ en ‘Avondmaal’

toedienen

- ‘Ouderlingen’: zij moeten de kerkelijke tucht handhaven
- ‘Diakenen’: zij staan in voor de armenzorg (de ‘diakonie’).

*In 1559 sticht Calvijn in Genève een heuse **Academie** voor de opleiding van nieuwe predikanten. Calvijn is een van de docenten. Zijn rechterhand, Theodorus Beza, wordt de eerste rector. Studenten zoals John Knox, Caspar Olevianus en Filips van Marnix van Sint-Aldegonde volgen er een opleiding en gaan nadien in hun thuisland prediken. Zo raakt Calvijns leer over grote delen van Europa verspreid.*

Munster wordt ontzet

Ontrent de **maent junius van desen jare 1536** begonsten de saken vande herdoopers van Munster achterwaerts te gaen, want inde stadt was soo grooten gebreck van alle dinghen, dat daer veel van hongher stierven ende gheene onbetamelycke ende vuyle spijs meer en hadden om te eten als ratten, katten ende dierghelycke. Den coninck alleen hadde sijnen kelder heymelycken voorsien voor twee hondert menschen. Hy hadde wat tijts te vooren (ghelyck wy gheseyt hebben) alle syne propheten uyt ghesonden om den wille Gods die hem alleen gheopenbaert was in verscheyden landen den menschen te verkondighen ende ‘tvolck te vermanen om dien te volghen, hoe wel hy dit alleenlyc dede om soo veel volcx van sijne aenhanghers te vergaderen als hy konde, om die van Munster by te staen met eetware ende soldaten. Maer de propheten op verscheyden plaetsen ghevanghen ende ghepynicht zijnde wierden ghestraft, ghelijck sy wel verdient hadden om hunnen oproer, die sy ghemaect hadden. Hier en tusschen hadde Ferdinandus den roomschen coninck de keurvorsten wederom vergadert ende daer waren ordinantien ghemaect om soldaten teghen de herdoopers te vergaderen ende ghelt te krijghen om de selve gheheel te onderbrenghe: ende daer was tot capiteyn verkoren **Wygeric van Obersteyn**. Als den oversten nu ghekoren was, heeft den bisschop hem de soldaten overghegheven, waerom de stadt soo benaut wierdt dat daer niemant uyt noch inne en konde, maer om dat het gheldt niet wel in tijts en suam, heeft Obersteyn de saecken door de muyteryen der soldaten (die daer opstonden) niet wel konden voorderen.

Ten lesten is daer uyt de stadt eenen soldaet inden legher over gheloopen, genoemd Jan Langhstraete, welcke Obersteyn onderrichtede hoe hy Munster soude moghen winnen. Desen hadde eerst onder den Bisschop gedient, maer om dat hy ’t wat mispeutert hadde, was hy over gheloopen inde stadt, vreesende ghestraft te worden. Ende om dat de herdoopers sijne saecke voor goet hielden, ende den coninck sagh dat hy een oudt ende ervaren soldaet was, hadde hy hem wachtmeester ghemaect, welcken dienst hy eenen tijdt ghetrouwelijcken bedient heeft: maer daer na eenen aftreck krijghende vande bedriegerye ende geveynstheyt der herdoopers, ondersocht hebbende de ghelegghentheyt der stadt, diepte der vesten ende hoochde vande wallen ende muren, ende de manieren vande wachten, heeft hem des nachts over de muren laten vallen ende ghegaen door de vesten ende hy is ghecome in des bisschops legher ende liet hem daer vanghen, ende vercreghen hebbende de vergiffnisse van sijn voorgaende misdaet, heeft hy aenden bisschop ende Obersteyn ghewesen hoe sy de stad zoude moghen innemen.

Men proefde het op den twintichsten dach van junius: Langstraet gaet voor ende hem volghen des middernachts vierhondert voetknechten ende gheleyd zijnde door de vesten, komen daer eerst dertich opden walle, doodtslaende de wachte. Na dese volghen hondert andere, ende daer na de reste ende komende aende naeste poorte breken sy die open ende laten vijfhondert andere voetknechten met de vendelen ende capiteynen binnen. Als den coninck dit vernam,

komt hy derwaerts me syn volc ende de Duytschen met grooten arbeit verjaghende, ende de poorte sluytende, sluyt hy buyten die met groote haeste na de stadt quamen ende hem keerende tot de ghene die binnen waren, vecht hy kloeckelycken, soo dat daer veel van beyde sijden bleven. Want de Duytschen wel wetende dat hunnen bystandt komen soude, weerden hen kloeckelycken. Als daer meer dan een ure ghevochten ghevochten was, ondersochten de Duytschen de vesten ende muren ende quamen met groot gewelt binnen. De herdoopers weerden hen vromelycken op de marct ende opene plaetsen, hebbende karren ende wagen in plaetse van bolwercken ende sy wierden seer gheholpen van hunne vrouwen ende kinderen die steenen ende alle gheweer uyt de vensteren op des bisschops volck wierpen, tot dat de borghers vergiffenisse verkregen hebbende, de wapenen hebben nedergeleyt ende de

herdoopers hebben verlaten. Doen wierden sy over al verwonnen ende sonder eenighe ghenade doot gheslagen.

*Het doperrijk van **Jan van Leiden** kwam op 25 juni 1535 ten einde, toen de troepen van de bisschop en de landgraaf van Hessen dankzij verraad Münster innamen. Pas na harde straatgevechten werden de wederdopers verslagen. Jan van Leiden werd gevangengenomen en een zestal maanden als "circusbeer" door het omliggende land gevoerd. Op 22 januari 1536 werd hij met Berend Knipperdolling en Berend Krechting doodgemarteld. Hun lichamen werden in ijzeren kooien opgehangen aan de toren van Lambertikerk in Münster. In deze kooien lagen de lichamen ter afschrikking tot 1585 te vergaan. De kooien zijn nog steeds te bezichtigen*

*In 1536, zo schrijft **Libbrecht** in zijn artikel over de reformatie, gaf een zekere **Maliyn Matteel** te **Hondschoote** in een herberg kritiek op de sermoenen van de pastoor en op de heiligenverering. Hierop verweet Fransken Rebat hem een 'valsche lutheraan' te zijn. Die woordentwist liep uit op een vechtpartij. Dit herhaalde zich op de volgende dagen. Op één van die vechtpartijen bracht Rebat een messteek toe aan zijn tegenstander. Maliyn Matteel stierf hier door.*

Willem Spolart - De nieuwe proost van Poperinge - Monasticon Belge – Tome III – Dom Ursmer Berliere

*In 1536 stierf **Eustache Warhoil**, proost van Poperinge en werd alhier begraven. Hij werd opgevolgd door Willem Spolart. Deze was ingetreden in het jaar 1495 en was onder andere prior van de abdij geweest. Hij kon dus de administratie van de proostdij van Poperinge aan. Hij bleef proost van Poperinge tot 1541.*

Poperingse hop & de herbergiers

In 1536 kocht het Sint-Janshospitaal van **Brugge** Poperingse hop – 'den 11, in meye betaelt **Gheeraert Philips**, van eenen zack poprinsche hoppe weghende 208 pont te **16 sc. 10 d. gr. thondert**, draecht metten oncosten 21.4.2 d. parisis.'(77)

In dat zelfde jaar, schrijft A.V. kocht het hospitaal tevens een zak 'Aelstersche hoppe' van 464 pond tegen een prijs van **10 sc. 6 d. gr. het honderd**, dit is 33% goedkoper dan de Poperingse hop, die alsdan 16 sc. 10 d. gr. het honderd gold.

Daarbij mogen we ons dus de vraag stellen of de Poperingse hop daarom van een betere kwaliteit was? Het was zeker niet de laatste keer dat het hospitaal Poperingse hop bestelde. Ook in 1539 vinden we in de rekeningen van de brouwerij deze aantekening:

Item ‘(2 december) betaelt van twee zacken poperinsch hoppe tsaemen weghende 544 pont, te **5 lb. 12 sc. par. thondert** .’ (Rek. 1536 f. 31; 1539, f. 16) (77)

In **1536** werd in **Poperinge** reeds verboden hop te verkopen in herbergen of ‘met het hoofd bedwelmd door de drank’, maar een dergelijk verbod gold voor iedere verkoop, niet alleen voor hop.

Ook mochten de boeren hun hop verkopen voor zij gegroeid of geplukt was, een gebruik dat later gangbaar bleef.

Op de **24ste september 1536** kregen we enkele ordonnanties de hop betreffende: (SAP 467)
Verkoop van hop eer hij gegroeid is:

Soo wie van nu voortan eenighe hommele coopen ofte vercoopen sullen, eer ze gheghroyt ofte gheploct es, sal sorteeren effect, tensij dat zij berauwen binnen de XXIV heuren nadat de coopmanscepe ghedaen es.

En wel heel specifiek: de **berouwboete**:

‘Zo est, dat wie van nu voortan eenighe coopmanscepe doen sal in taverne zal moghen berauwen binnen 24 heuren nae dat de coopmanscepe ghedaen wert, meds betalende xv ende upt verbeurte van het gelage ofte van lyfcoope’.

Dus wanneer men een verkoop sloot in een herberg, er ook nog op dronk en de ‘lijfkoop’ betaald had, dan nog kon men binnen 24 uur deze koop teniet doen, maar dan moest men een berouwboete betalen. Deze berouwboete werd aan de ontvanger van het gasthuis uitbetaald, waarmee dit geld nog een sociale besteding kreeg.

Ook de **herbergiers en taverniers** kregen dit jaar bijkomende regels opgelegd.

Item dat gheene taverniers an yemand huerlieden ghelach houden en zal, van dat zy winnen up anderen met spelen, wat spel dat ’t zy

De taverniers mochten dus niet tracteren met het geld dat ze wonnen van anderen bij één of ander spel.

Het verschil tussen een ‘herbergier’ en een ‘tavernier of tapper’ was dat men bij de eerste niet alleen kon drinken maar ook slapen. Zij waren van de overheid verplicht om minsten twee bedden te installeren, wat ze dan ook meestal deden op de voutekamer.

Een tavernier of tapper had gewoon een drankgelegheid.

Deze kregen in 1536 de toelating om zowel ‘klein’ als ‘dubbel’ of groot bier te verkopen.

Vroeger mocht een tapper alleen maar ofwel klein bier of tafelbier verkopen ofwel zwaarder of groot bier.

Geconsenteert dat van nu voortan alle taverniers die cleen bier vercoopen, zullen moghen dubbel bier inlegghen ende vercoopen, zonder meer.

Ordonnerende voorts d'ander voorwaerden ende statuten te sortieren effecte ende die deughdelyck 't onderhouden.

Verder kwam er een ordonnantie (SAP 467 - Folio 12) –

Dat men van gheen spelen noch van weddinghen up ofte in 't spel ghedaen, gheen wet doen en zal, ghereserveert van schieten in behoorlycke plaetse.

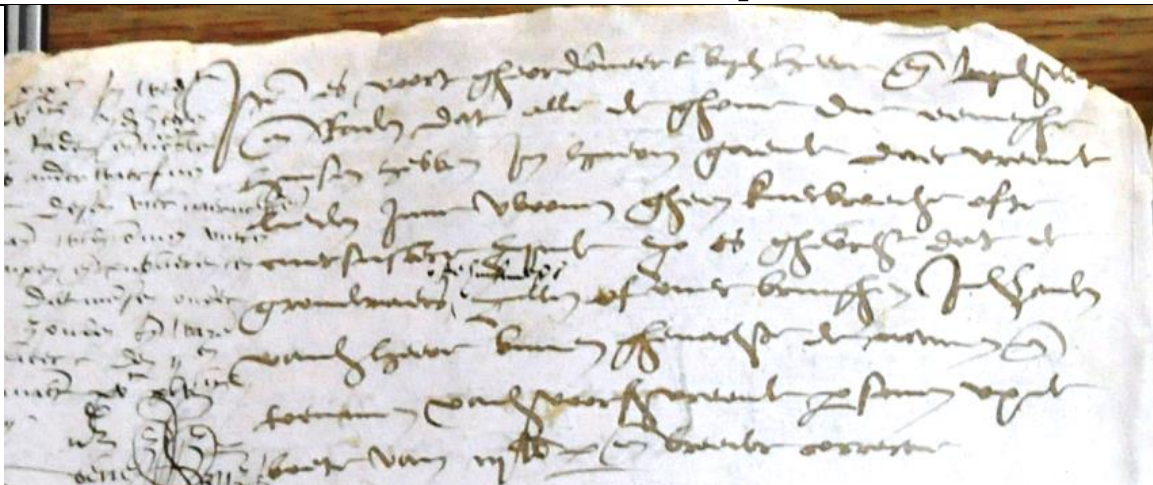
De wet of het magistraat wenste zich niet meer te bemoeien met twisten die uit weddingschappen of andere spelen voortgevloeid waren, met uitzondering van geschillen voortgekomen uit schietwedstrijden. Hiermee zal men wel het kruisboog of handboog schieten bedoeld hebben, wat natuurlijk op een 'behoorlycke plaetse' binnen een schuttershof diende te gebeuren.

Militaire ontwikkelingen in Noord-Frankrijk

In 1536 was de Frans-Spaanse oorlog tussen Frans I en Karel V weer opgeflakkerd. De Franse koning heeft bij verrassing Guise en Montreuil veroverd. Op 17 februari 1537 bedreigt een Frans leger van 25.000 het nabijgelegen Hesdin. Op 10 april geeft deze stad zich over, en de Fransen trekken verder richting Lillers. Zo nadert het strijdtoneel ook Poperinge. Op 27 november 1537 komt het tot een tijdelijke wapenstilstand tussen deze twee machtige legers. Deze onderhuidse spanning blijft het tijdsgewricht mee bepalen. Zoals reeds vermeld moet Karel V in het zuiden van zijn rijk trouwens ook nog de Turken in de gaten houden. Zij vallen onder andere Napels aan.

Verbod van verhuur van huizen aan vreemde personen - SAP 367 - Folio 13

Poperinge probeert ondertussen meer controle te krijgen op de veranderde situatie. Met dit verbod krijgt niet alleen het bestaande reglement op de armenzorg een aanvulling, het

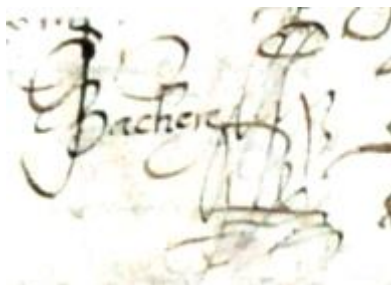
bestuur heeft meteen ook een instrument in handen om de invloed van rondtrekkende protestanten in te dijen. De eigenaar dient immers de geloofsovertuiging van zijn huurders aan te geven:

Item es gheordonneert byde heere ende scepenen ende raden dat alle de ghone die eenighe huusen hebben in de keure gaende daer vreemde lieden inne woonen, gheen keurbroedere zijnde, zo es gheordonneert dat de grondenaers ofte huusmeesters zullen overbrenghe in handen van den heere binnen ghenachte de namen ende toenamen van de voorseyde vreemde personen op de boete van 2 schele parisis ende breeder correctie

Nyemant en vervoordere hem eenighe huusen te verheuren an vreemde personen, gheen ceurbroeders sijnde tenzy alvorens dat zy bringhen souffisante certificatie van waer zy commen en van wat religie zij zijn ende namen ende toenamen.

Toevoegsel van de 15de october 1564

Waert ooc zo dat eenighe voor heurders hadden ghenomen met henlieden te wonen eenighe vreemde personen, gheen cuerbroeders zijnde, zijn insghelickx ghehouden de namen over te brenghe als boven

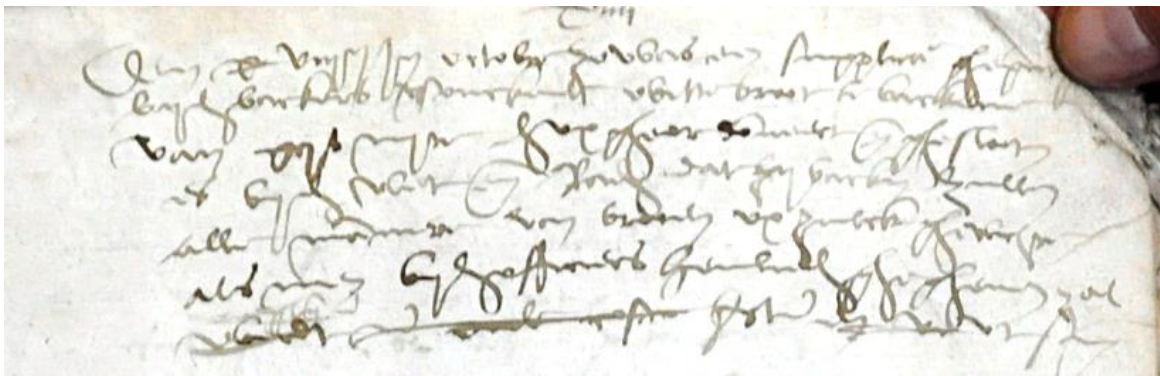

Dit toevoegsel werd ondertekend door Jan de Bacher:

Gheordonneert dat ooc gheen verheurders gheen vreemde personen eenighe huusen verheuren sal noch met hemlieden en laten wonen, tenzy dat zy dat gheven te kennen ende

hebben consent als boven, up de voorseyde boete ende correctie.

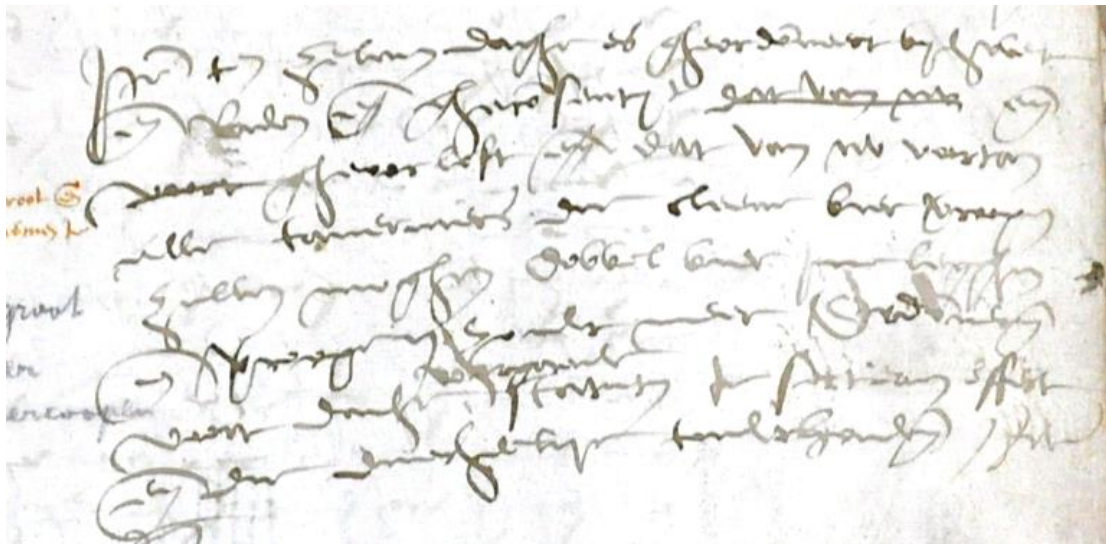
De bakkers – SAP 467 – Folio 14

Den viij in october – zo was een suplicatie ghegheven byde backers versouckende witte broot te backen van xij myten – daerop gheordonnert ende ghestatueert es byde wet ende raden dat zy backen zullen alle manier van brooden op zulcke ghewichte als men byde officiers hemlieden ghegheven zal worden.

De 8ste oktober – zo was er een bede gegeven door de bakkers met het verzoek om wit brood te mogen bakken aan de prijs van 12 mieten – daar op is beslist door de wet en de raden – dat de bakkers op alle manieren brood zullen moeten bakken van het gewicht als zij opgelegd krijgen door de officieren.

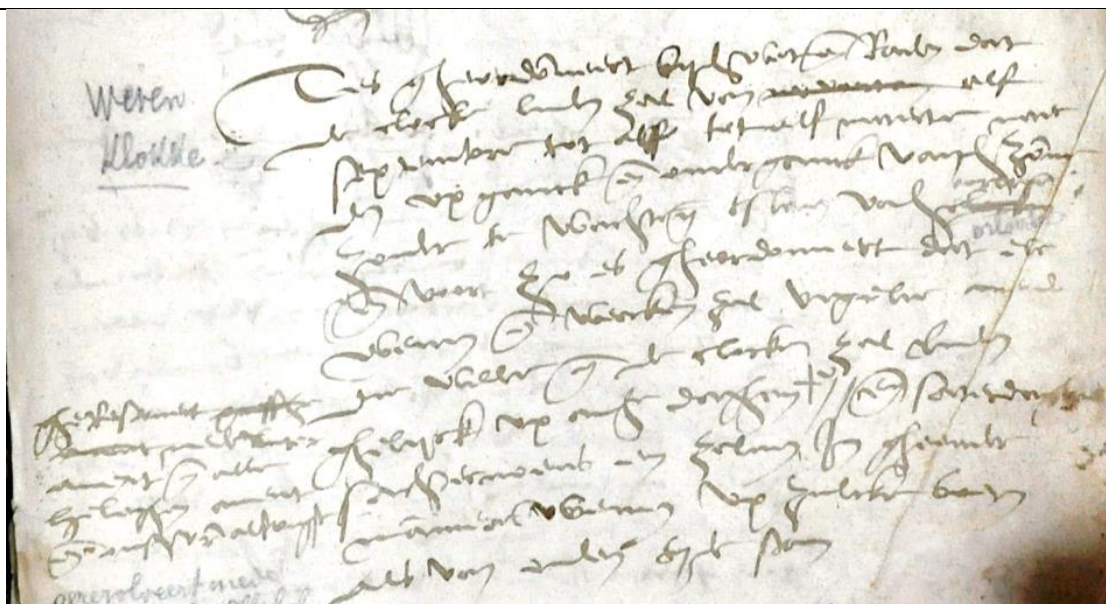
De taverniers – SAP 467 – Folio 14

Item te zelven daghe es gheordonneert byde wet ende raden ende gheconsenteert ende gheoorloft dat van nu voortan alle **taverniers** de cleene bieren vercoopen zullen moghen dobbel bier innebrenghende ende vercoopen – zonder meer.
Ordonnerende voort dander voorgaende statuten te sorteren effect ende die duechdelyc tonderhouden.

De taverniers krijgen dus de toelating om zowel 'klein' als 'dubbel' of groot bier te verkopen. Vroeger mocht een tapper alleen maar ofwel klein bier of tafelbier verkopen ofwel zwaarder of groot bier.

8 oktober 1536 - De werk klok – Resoluties A – folio 14

8 oktober 1536

't Es gheordonneert by der wet ende raeden dat de clocke luden zal van alf septembre tot alf maerte naer den upganck ende onderganck van de zonne, zonder te wachtene 't slaen vander oorlogie. Ende voort zo es gheordonneert dat elc weven ende werken zal vigilieavende die wille; ende de clocke zal luden ghelyck up andere daghen ghereserveert medewinteravent (24 december) ende alleheligheravent (31 oktober) ende Onser Vrouwe alfougst, ende saterdaeghs

's achternoen en zal men in gheender manieren weven, op zulcke boeten als van ouden tyden staen.

Jaar 1537

1537

De slag van de poederzakken

In 1537 werden de overeenkomsten van Madrid en Cr cy door het Parlement van Parijs als nietig uitgeroepen en herbegon Frans I de oorlog voor de herovering van Atrecht (Arras). Er werd toen overal in Aertrijcke (Artois) gevochten.

De graaf van Egmont kon de vesting Terwaan in 1537 opnieuw innemen, na de ‘Slag van de Poederzakken’. De volkshumor was toen niet mals geweest voor de verliezers van 1537. De poederzakken, die lichtzinnig beloofd waren ter “bevoorrading” van de belegerden in de stad, leverden door de nederlaag van de Fransen, aan deze korte veldslag de benaming “Journée des Sacquelets” op. In het Picardisch werd dat op geestige wijze vertaald als “Journée des Pourettes”, waarbij “pourettes” staat voor “poudre” (poeder), en “pourettes” voor “poedertjes” maar ook voor “stof”. De Fransen waren inderdaad maar “stof” geweest.

Een machtig Frans leger trok opnieuw op om **Terwaan** weer te heroveren, maar een wapenstilstand werd afgesloten.

Keizer Karel die hierdoor de onafhankelijke heer van Artois werd, verzorgde de bevolking en gaf haar nieuwe vrijheden.

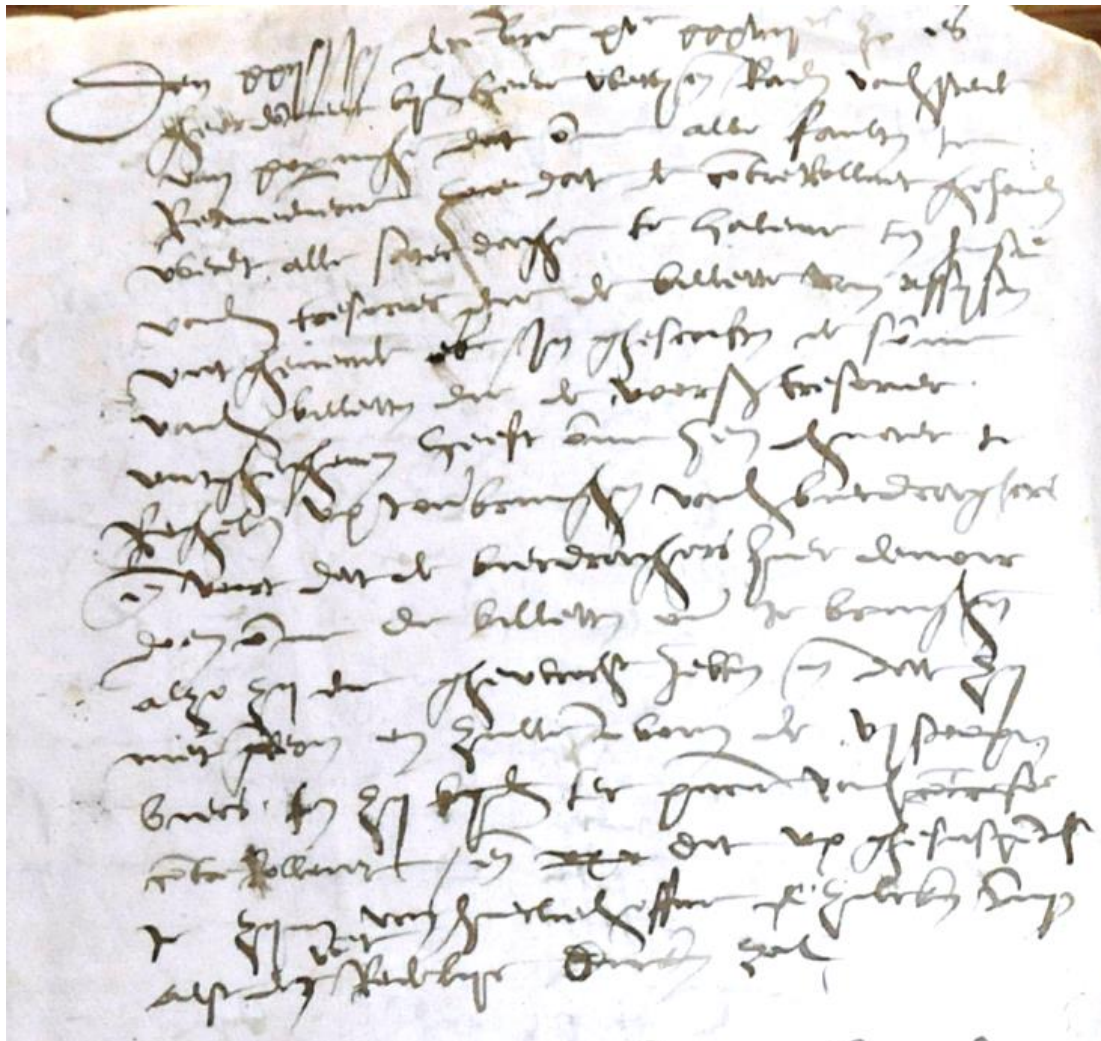

Houtsnede met het beleg van Terwaan, 1537. De voorstelling van de stad is hier min of meer waarheidsgetrouw -   Amsterdam, Rijksmuseum

22 december 1537 - De bierbiljetten

Den xxij in december xvc xxxvij zo es gheresolveert byde heere, wetten ende raden van de stede van Poperinghe

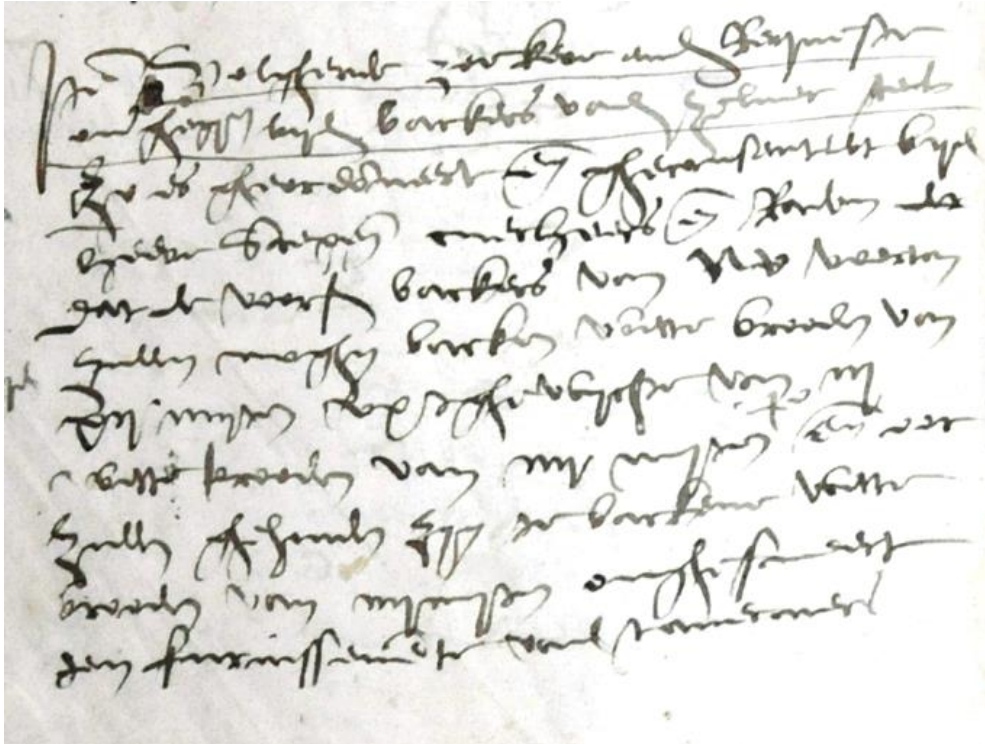
dat omme alle fauten te remedieren dat de contrerolleur ghehouden werdt alle saterdaghe te haelen ten huse vande tresorier - die de billette van assysen vut ghevene - in ghestecken de somme van de billetten die de voorseide tresorier vutghegheven heeft - omme hen daernaer te reghelen up tanbringhen van de bierdraghers ende voort dat de bierdraghers huer devoir doen omme de billetten omme te bringhen also zy die ghewrocht hebben ende dat zy niet p... – *onleesbaar* ... en zullen boven de vj stopen biers ten zy ter consente vgande ... contrerolleur ende dat op ghesaisiert te zyn van huerlieden officie ten zulcken *boete* alst de wet redelyc vinden zal

Hoewel we niet alle woorden juist kunnen lezen, kunnen we wel de teneur vatten van deze bier-ordonnantie. Op de 22ste december 1537 wordt er beslist door de heer en de wet van Poperinge dat de controleur iedere zaterdag bij de ontvanger van de stad – die de biljetten van de bieraccijnzen uitgeeft – daar de totale waarde van die bierbiljetten zal horen- zodat hij zich daarnaar kan regelen, wanneer de bierdraggers deze biljetten bij hem binnenbrengen. De koper kocht het biljet van de stadsaccijns op het bier bij de stadsontvanger en de koper moest dit biljet dan afgeven aan de bierdrager die hem het bier bracht. De bierdraggers brachten dan de biljetten bij de controleur binnen en zo was de cirkel rond. Wanneer de hoeveelheid bier echter onder de zes stopen was, diende men blijkbaar geen biljet te halen – ten minste niet als de controleur hiermee akkoord ging.

Indien de bierdragers hiertegen gingen zondigen – konden zij hun job van bierdrager verliezen of kregen ze een redelijke boete.

Broden en de taverniers – SAP 467 -

Item volghende zeeker ander requestre angheseyt byde backers vande zelver stede – zo es gheordonneert ende gheconsenteert byde heeren schepenen – cuerheers ende raden dat de voorseide backers van nu voortan zullen moghen backen witte brooden van xij myten op ghewychte van iij witte brooden van iij myten ende ooc zullen ghehouden zyn te backen witte brooden van iij myten onghesomeert ten furnissement vande taverniers.

De bakkers mogen dus witte broden bakken van 12 myten als het gewicht van dit nieuwe brood drie oude witte broden van 4 myten bedraagt.

Toch zullen ze daarnaast nog steeds witte broeden van 4 myten moeten bakken ten gunste van de taverniers, die dit brood blijkbaar in hun herbergen verkochten bij het 'inbijt' of ontbijt.

SAP 367 – Folio 15

Item de selve backers en zullen van nu voortan niet meer moghen backen regiersbroot¹ van xij myten² maer zullen backen regiersbroot van vj myten ende niet hoogher –

¹ Regierbrood: WNT - Het eerste lid is te beschouwen als de stam van een ww. *regieren* (uit *ofr. regier* "ziften"), dat na de *mnl.* periode nog slechts is aangetroffen in den vorm van het bijv. gebruikte verl. deelw. in *Cost. Vrije v. Brugge* 1, 204 [1628] ("Voorts soo volgt hier naer wat elck broodt wegghen moet, 't zy tarwen, *regiert* of wit"), als vert. van veroud. *fr. pain regiet* (zie b.v. *Invent. v. Brugge* 1, 138 [1491]). Brood, gebakken van eenmaal gebuild en dus van zemelen ontdaan grof meel; z.g. halfwit brood.

² Myt: WNT - Mijt, oude munt, ½ penning.

wel verstande also langhe al tcorne ghelden zal xxiiij schele elc spint
ende voort tbroot van groote een stuver naer de kuere ...

26.
Item es ooc gheordonneert dat gheen taverniers – cabarettiers of hostelliers van nu voortan en
zullen **geen witte brooden** van xij myten moghen vercoopen – noch der tafele bringhen ...

Item es ooc gheordonneert dat gheen taverniers – cabarettiers of hostelliers van nu voortan en
zullen **geen witte brooden** van xij myten moghen vercoopen – noch der tafele bringhen ...

Item es ooc gheordonneert dat gheen taverniers – cabarettiers of hostelliers van nu voortan en
zullen **geen witte brooden** van xij myten moghen vercoopen – noch der tafele bringhen ...

ter vercoopen ende voor te legghen tregiersbroot van een myte ende voort witte brooden van
iiij myten stick

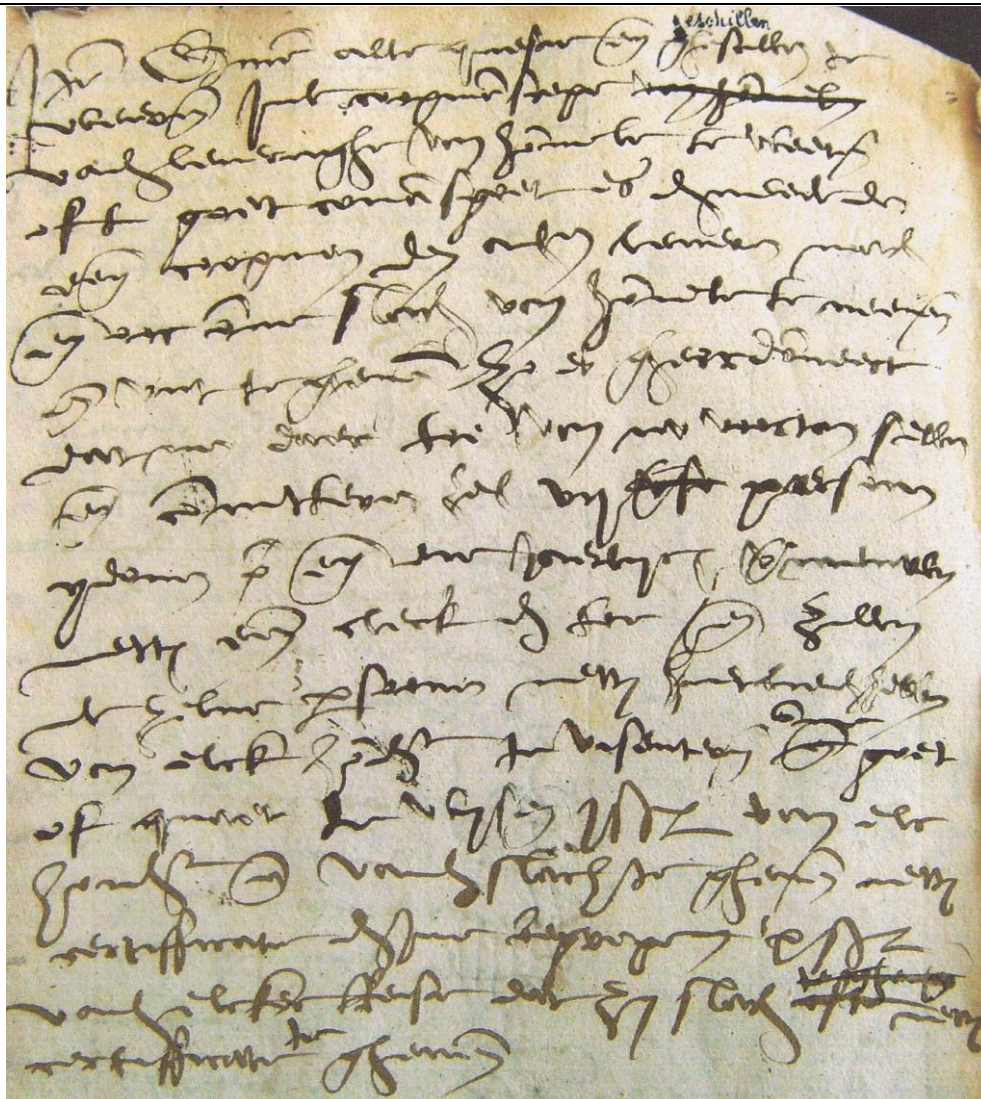
Dies zyn ooc de backers ghehouden de voornoemde manieren altyts te backen ten fyne dat de
taverniers gheen ghebreck en hebben op de boete t'elcker alst bevonden worden de taverniers
x schele ende de backers mids datter clachte afquame vande ghebreke van broode xx schele
parisisvande broode

*Ook hier krijgen we niet alle woorden gelezen; maar de teneur is toch dat de herbergiers de
twee soorten brood – zowel wit en regiersbrood dienden voor te leggen aan hun klanten en
deze laten kiezen.*

*De bakkers dienden er dan weer voor te zorgen dat ze beide soorten brood steeds ter
beschikking hadden.*

*Waren de herbergiers in gebreke – dan kregen deze 10 schele parisis boete – waren de
bakkers in gebreke – dan kregen deze 20 schele parisis boete.*

22 december 1537 – Resoluties A – SAP 467 – folio 15

In 1537 oordeelde de abt van Sint-Omaars, die in die periode heer van de stad **Poperinge** was, het nuttig maatregelen te nemen ter verbetering van de hopteelt. Hij stichtte, een kollege van hopkeurders.

So es gheordonneert by den heere, wet ende raeden van de stede van Poperinghe Dat omme alle questien ende gheschillen te weiren In de coopmanscepe

van hommele

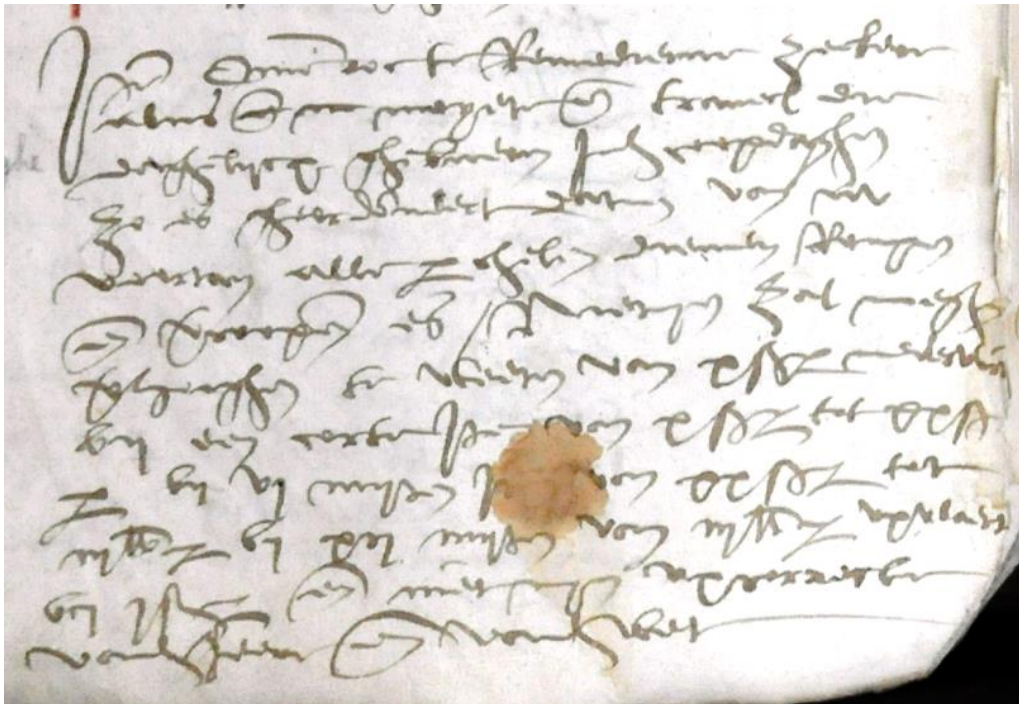
Ende oock omme slach van hommele te neemen

Ende uyt te gheven

So es gheordonneert dat men daertoe van nu voortae

Stellen sal ende committeren zal
 Zeven personen ende die jarelyckx vernieuwen
 Mette eenen clerck daer toe.
 Ende zullen dezelve personen hebben van elck hondert te visenteren omme goet ofte quaet te wysen,
 1 schelling parisis van elck hondert ende van den slach te gevene
 Met de certificatie daerinne begrepen
 10 schellen parisis van d'elcker reyse dat sy slach mette certificatie ghevene.

De Koopdagen - SAP 467 – Folio 15

Item omme ooc te remedieren zeker abus - moeyet ende tramel - die deghelycx ghebueren inden coopdaghen

zo es gheordonneert datmen van nu voortan alle parchelen diemen roepende ende vercoopende es - ... zal moghen verhooghen

Te weeten van x schele parisis nederwaert by een corte³

Item van x schele parisis tot xx schele parisis by vj myten

Item van xx schele parisis tot xx schele parisis tot iij pond parisis by xij myten van iij pond parisis upwaert by j schele ende niet myn

Op verregle vande heere ende van de wet

Ook deze regeling is voor mij niet volledig leesbaar – ik besluit er toch uit dat men bij openbare verkopen met bepaalde sommen het bod diende te verhogen.

Van hout te halen

De volgende regeling in de keuren – is gelukkig duidelijker:

³ Corte : WNT = Benaming van eene kleine biljoenen en koperen munt, geslagen ten tijde der Bourgondische hertogen en later

Item volghende zeeker ordonnantie hier voortyts gheordonneert -
zo es anderwarf gheordonneert ende vermaent by de heere der wet ende raden vande stede
van Poperinghe
dat nyemendt hem en vervoordert eeniche
groene houtmeyen noch groene stocken te halen vut elsen noch innewaert te brenghen op
vutghesent te syne -
ende anders arbitrairelyc ghepungiert te zyne

Item dat ooc nyemendt hem en vervoordert eenighe drooghe hout te halen vut eenighe haghen
oft tunen ofte vande stoppinghen
binnen der wachte ofte buuten in eenighe manieren up ghelycke boete

Jaar 1538

Een nieuwe vraag voor subsidies van Karel V in 1538 werd op aanstoken van Gent, ook door Brugge en Ieper geweigerd.

21 december 1538 – De Hooghere scoole ende cleene scholen
--

Germain schoonaert schrijft in zijn meer geciteerd artikel over de onderwijsstructuren te Poperinge dat er op de 21ste december 1538 een stedelijke ordonnatie uitgevaardigd werd die ons het bestaan bevestigt van een aantal **cleene scholen en één hooghere school** in Poperinge. Deze luidde als volgt:

<i>SAP 467 – Register van Resoluties 1536-1573</i>
--

Den XXI in december 1538, so es gheordonneert by den heere ende der ghemeender weth vande stede van Poperinghe zekere poincten ende artikelen concernerende ende aengaende de scole:

Elcke persoon ydoon (*geschikt*) ende souffisant omme scoole te houden, zal moghen cleene scoole houden mits betaelende den meestere vande groote scoole voor elcken scholiere IIII (4) schelle parisis.

Item es ooc te wetene dat niemant die cleene scoole houdene es en zal de kinderen niet moghen leeren eenigh latin vanden Donaet noch van andere scrivers die boven den Donaet gaet.

Item de ghoone die cleene scoole houdende es en zal gheen knechten moghen leeren die oudt zyn boven den elleven jaeren, ghereserveert die leeren scryven ende gheen andere zaken en leeren de welcke cnechten ooc betaelen zal voorzeyde recht van IIII schelle parisis ende indien dat zy eenighe cnechten houden die boven XI jaer oudt zyn, voorseyde moeten dan vermanen den meester van hooghere scoole ofte werden ghepriveert (*verboden*) van scoole thoudene.

Item de ghoone die de cleene scoole houden werden ghehouden te geven den voorschreven meestere vanden hooghere scoole by gheschrifte, by naeme ende toenaeme, de kinderen die zy hebben en dit twee reysen sjaers, te wetene: te midwintere ende St. Jansdaghe des somers up de privatie als boven vande ghoone die bevonden waere de contre doende en in ghebreke waere.

Item, dat niemant houdende cleene scoole en wert gheexcuseert te betaelen tvoorseyde recht onder tdexele dat sy leeren zonder (*winst*), omme godtswille, nemaer deze kinderen die niet ghestadigh zynde zullen moghen gaen ter groote scoole omme te leeren omme godswille.

1538 - Het protestantisme rukt op in de Westhoek.

Roger Blondeau schrijft in zijn boek 'Geuzen in de Westhoek' het volgende:

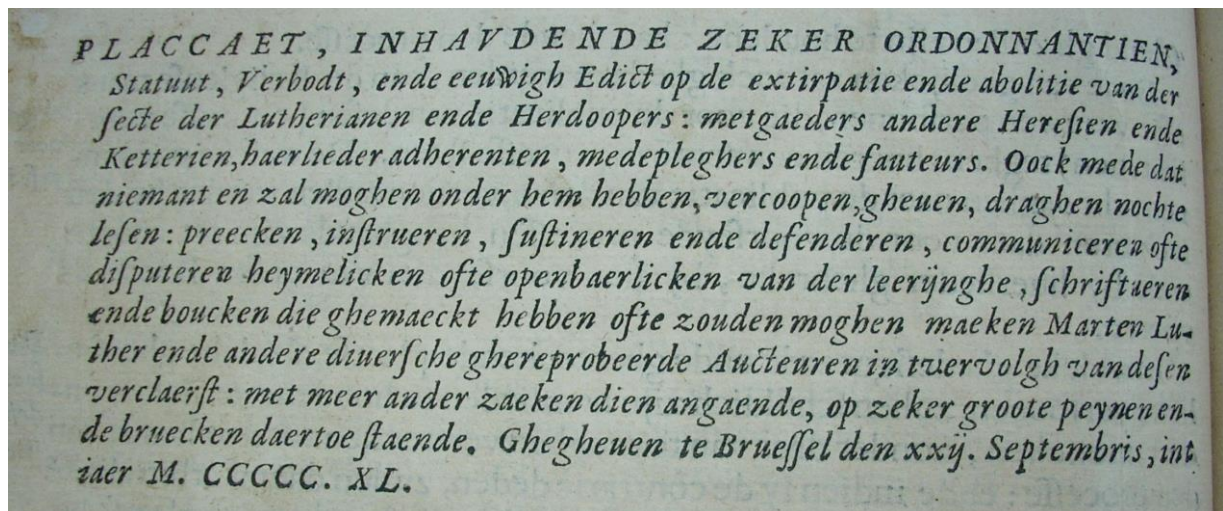
De Poperingse gewezen koster **Martin Valcke**, die overgegaan was tot de **wederdoperij**, was verplicht, samen met enkele geloofsgenoten uit te wijken naar Gent, waar hij in 1538 met zijn echtgenote **Anna Pillaert** werd aangehouden.

Hij verklikte tal van familieleden en vrienden: **Willem Pillaert en Karel de Vos**, die afkomstig waren van **Poperinge**, de echtgenote van deze laatste, **Adriana de Vynck** van Westvleteren, die geëxecuteerd werd en **Magdalena de Vos** van Oostvleteren, die levend werd begraven.

Anna Pillaert – zo schrijft Henri Vandenbergh in zijn artikel 'Godsdienststroevelen in Poperinge' – werd niet als doopsgezinde gestraft, maar enkel omdat ze *qualic ghevoelt (had) inde sacramenten vander heligher Kercken, sonderlinghe vanden aultaere*.

Het is namelijk zo dat de aanvang van de anabaptisten de naam **sacramentariërs** wordt gebruikt. Het zou ons te ver leiden om de theologische achtergrond hier uit te spitten, maar de eerste theologische splijtzwam was de opvatting van de Rooms Katholieken die geloofden in de tegenwoordigheid of *transsubstantiatie* van Jezus in de hostie.

De strijd tegen de Lutheranen en de wederdopers werd door Keizer Karel verder gezet. Op de 22ste september 1540 verscheen een nieuw edict tegen de Lutheranen ende wederdopers.

Gedurende deze oorlog moest Keizer Karel V zich ook nog verweren tegen de Turken die in het zuiden van zijn rijk onder andere Napels aanvielen.

Op de 27ste november 1537 werd er een wapenstilstand tussen de legers afgeroepen maar deze strijd zou de volgende jaren zich verder ontwikkelen en de tijdssfeer mee bepalen.

1538 - Het nieuwe geloof: een blijvertje

‘In het jaar 1538 – zo schrijft **Van Meerbeeck** – in de maent van april, was in de stad van **Brunswijck** (die Luthers was) eene grote vergaderinge ende verbondt ghemaect tusschen de Lutheraensche princen ende stede: als den hertoge van Sassen, den lantgrave van Hessen, de hertoge van Bolsten (die doen coninc van Denemarcken was) de hertoge van Lunenborgh ende noch eenen hertoghe uyt tlantschap van Slesien, met noch meer andere princen, graven

ende steden. Ende dit al om teghen den keyser Carolus ende Ferdinandus sijnen broeder te oorloghen indien dat sy van hen daer ghedwonghen waren.'

Roger Blondeau geeft ons de stand van zaken in de Westhoek mee:

Martin Valcke, **koster in Poperinge**, heeft zich tot de **wederdoperij bekeerd**. Hij wijkt met zijn geloofsgenoten naar Gent uit, maar ook daar is het niet veilig. Hij wordt er in 1538 aangehouden, samen met zijn echtgenote Anna Pillaert. Valcke verklikt tal van familieleden en vrienden, onder wie Willem Pillaert en Karel de Vos uit Poperinge. De vrouw van de Vos, Adriana de Vynck uit Westvleteren, wordt geëxecuteerd Magdalena de Vos uit Oostvleteren wordt levend begraven.

Heemkundige **Henri Vandenberghe** citeert in zijn artikel 'Godsdiensttroebelen in Poperinge' uit het vonnis van **Anna Pillaert**. Ze wordt niet als 'doopsgezinde' of iets dergelijks beschuldig, maar wel wordt ze aangewreven dat ze '**qualic ghevoelt (had) inde sacramenten** vander heligher Kercken, sonderlinghe vanden aultaere'. In de begindagen van het anabaptisme kregen de wederdopers effectief de naam '**sacramentariërs**'. De oorspronkelijke theologische splijtzwam met de katholieken betrof namelijk het niet willen geloven in de leer van de 'transsubstantiatie, de tegenwoordigheid van Jezus in de hostie. Volgens **Libbrecht** zouden in **1550** de eerste 'doperse' gemeentes in het 'Westkwartier' zijn ontstaan. Inquisiteur Titelmans (zie verder) zal in een rapport aan landvoogdes Margaretha van Parma in Vlaanderen 7 kernen van anabaptisten identificeren: Antwerpen, Armentiers, Doornik, Menen, Hondskoote, Ieper en **Poperinge**, al zijn die laatste twee wel van minder belang.

Jaar 1539

De abdij van Sint Omer - Delaplane

In december 1539 revolteert Gent tegen Maria van Hongarije en weigert nog een bedde te betalen. Deze prinses, zo schrijft Delaplane, had zoveel vertrouwen in de abt van Sint-Bertin, dat ze Engelbert vroeg om zich naar Brussel te haasten om haar rond deze zaak te adviseren. Meteen vroeg ze ook een gift van het klooster van 18 000 Brabantse gulden.

Het moment van deze bedde was echter wel slecht gekozen aangezien de inkomsten van de abdij sterk verminderd waren.

De abt consulteerde zelf zijn religieuzen. Men ging akkoord om 10 000 gulden te leveren; de helft op het einde van de maand en de andere helft met Maria Lichtmis. Om dit te kunnen betalen diende de abdij zelf enkele stukken grond te verkopen.

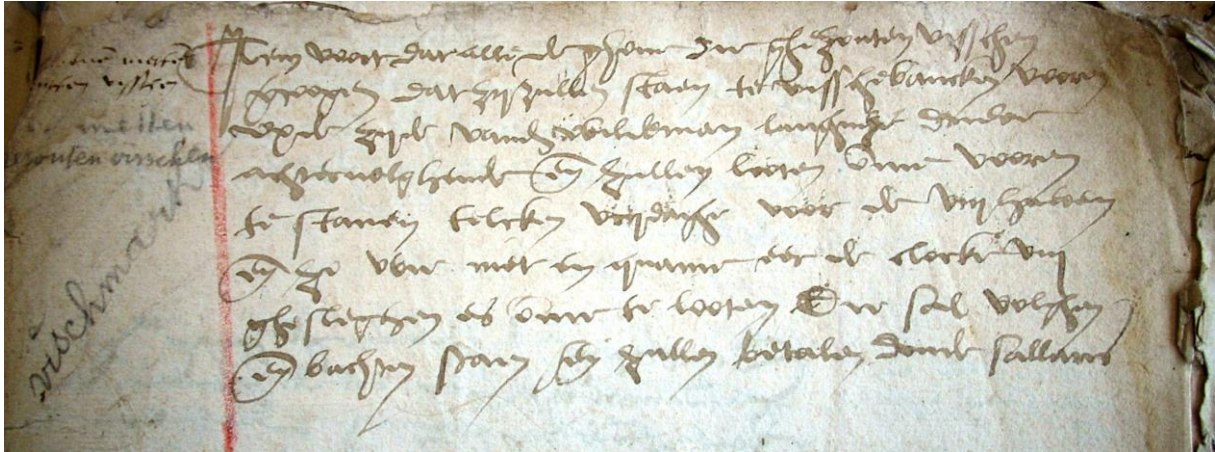
Ondanks de slechte financiële situatie van de abdij, kreeg men het toch gedaan om het kwartier van de abt te restaureren.

19 september 1539 – Vismarkt – Resoluties A – Nr. 467 – fol. 17

Den xix in september xxxix soo es gheordonneert by den heere ende ghemeender wet van de stede van Poperinghe, dat, van nu voortan
wie te vente brenghen zal te perde verschen zeevisch, verschen haerinck ofte corfharinck ende dat ter marckt venten zal,
die zal hebben van de stede van Poperinghe,
van elcke perd ghelaeden wesende mette den zomer zulck visch ofte haerinck als voorseyt es, de somme van acht schellen parisis, ende dit tot het wederroepen van den selven heere ende wet,
ten fyne datter te bet victuaille van visch ter maerct commen macht.

Item voort es ghelast den offciere van den broode mette datter aencleeft, scerpelick te onderhoudene huerlieden keure also wel in de voorseyde visschemaerckt als in den **coorenmaerckt** als anders.

Item dat oock de bestellers van de marckt scerpelick onderhouden heurlieden keure in de voorme dat zy die hebben, up correctie arbitraire.

Item voort dat alle deghonne die ghezouten vissche vercoopen, dat sy sullen staen ter visschebanken vooren up de zijde van **den Wildeman** d'eene langs d'andere achtervolghende. Ende zullen looten ome vooren te staene 't elcker vrijdaeghe voor de viii heuren.

Deze wie niet en quaeme eer de clocke viii ghesleghen es omme te looten, die zal volghen ende bachten staen ende zullen betalen dander salaris.

Naar Cornelis Massijs